

A MEGEGYZÉS GÁTJA: VÍZELOSZTÁSI KÉRDÉSEK EGYIPTOM, SZUDÁN ÉS ETIÓPIA KÖZÖTT

DAHER RASHED

Bevezetés

Bár a vízelosztási kérdések és a vízhiány már évtizedek óta meghatározza a mindennapi életet a Közel-Keleten és Afrikában, az érintett kormányok politikai válaszai és általában a kormányzati érdeklődés gyakran háttérbe szorítja ezeket a kérdéseket. Ennek következtében az egyes országok gyakran szervezeti szinten sem építettek ki megfelelő kapacitásokat a vízügyi kérdések és kihívások megválaszolására és kezelésére, kormányzati szervezeteik pedig csak rövid távú megoldásokat kínálnak, és híján vannak a sikeres és konzekvensen végig vitt stratégiai vízióknak. Ez a szervezeti szinten jelentkező kihívás a közel-keleti és afrikai országokban még demográfiai kihívással is párosul, amely egyre növekvő lakosságot jelent általában, illetve még sűrűbben lakott városi területek kialakulását eredményezi. Az ennek eredményeképp megvalósuló extenzív és intenzív vízhasználat nemcsak a természetes környezet pusztulásához, hanem az emberi életfeltételek romlásához is hozzájárul. Összességében tehát a fenntarthatatlan vízgazdálkodási formák és a növekvő mértékű vízfogyasztás a klímaváltozás okozta károkkal kiegészülve tömeges mértékű elvándorlást jelez előre – főképpen azokban az országokban, melyek számára az alapvető emberi igények kielégítése már amúgy is komoly politikai és gazdasági kihívást jelent.

A szaharai és szubszaharai országokat különösen érzékenyen érintik ezek a gyors változások. A Nílust a Föld leghosszabb folyójaként tartják számon, ehhez képest mellékfolyóinak száma meglehetősen csekély. A folyó különösen nagy hatást gyakorol az alsó szakasznál Egyiptomra (ahol a völgyében élő emberek számára szinte az egyetlen vízforrást jelenti), a középső szakasznál Szudánra és a felső szakasznál fekvő Etiópiára.¹ Ezen országok Nílustól való függőségének mértéke jól látható abból, hogy a folyóval kapcsolatosan (egymással konfrontálódva) milyen politikát alakítanak ki. Egyiptom, Szudán és Etiópiáé folyóhoz való hozzáállását általánosságban a biztonságiasítás politikája határozza meg, minthogy a folyóra ezen társadalmak a létfenntartás alapvető feltételeként tekintenek. Ebben az amúgy is feszült helyzetben, ahol szűkös és véges forrásokat kell a növekvő igények szolgálatába állítani, Etiópiáé egyoldalú kezdeményezése, hogy 2011-től gátat épít a Nílus etiópiai szakaszán², szó szerint vízválasztó pillanatként értékelhető. A gát – melyet a Nagy Etiópiai Reneszánsz Gát (a továbbiakban NERG, illetve Gát) névre kereszt-

teltek – felépítését követően otthont ad majd Afrika legnagyobb vízierőművének, melyet a Gát mögötti hatalmas mennyiségű víz mozgási energiája táplál majd. Bár még csak 2011 óta épül, és a vízierőmű még nem állt szolgálatba, máris láthatók a projekt geopolitikai következményei, melyek Szudánra és a távoli Egyiptomra is hatással vannak. Úgy tűnik, hogy a Gát inkább pozitív hatással lesz Szudánra, ezzel szemben Egyiptomban a Gát az ország létét fenyegető kihívásként jelenik meg a politikusok és a társadalom fejében, ami kétségkívül hozzájárul a két távoli ország közötti feszültségekhez.

▲ Kép 1. A Nilus-medence térképe és a Nilus gátjai.
 Forrás: Abteu, Wossenu – Dessu, Shimelis Behailu (2018) *The Grand Ethiopian Renaissance Dam on the Blue Nile* (Springer) 3.

A NERG hatása tehát jóval túlmutat közvetlen környezetén, minthogy kihívást intéz a Níluson érvényben lévő hagyományos, határon átívelő vízhasználati szokások és szabályozás ellen, gyengítve a hagyományos kedvezményezettek, Szudán és Egyiptom pozícióit. A projekt eredményeképpen Egyiptom és Etiópia immáron összekötetésbe kerültek egymással a határon átívelő vízhasználati jogok kérdéséről, melyre korábban nem volt precedens. Tekintve a legújabb fejleményeket, miszerint pár éven belül teljes egészében elkészül a Gát, és megkezdődik a Gát mögötti víztározó feltöltése, Egyiptom kiszolgáltatottsága ebben a helyzetben rendkívül nagy: tulajdonképpen a kairói kormánynak nagyon szűk a mozgástere, melyen belül a lehető lerosszabb és a kevésbé rossz forgatókönyvek közül választhat.

Ebben a cikkben annak a feszült légkörnek a bemutatására fókuszálok, mely az utóbbi kilenc évben alakult ki Egyiptom, Szudán és Etiópia belpolitikai és külpolitikai színterén egyaránt. Feltételezésem szerint Egyiptom – mint a leginkább negatívan érintett ország – részéről bármiféle egyoldalú kísérlet arra vonatkozóan, hogy a Gát építését tevőlegesen megakadályozza, rendkívül költséges lépést jelentene a Nílusparti ország számára. Így Kairó számára az egyetlen reális külpolitikai cél az lehet, hogy megegyezik Etiópiával arról, hogy az a Gát mögötti leendő víztározót Etiópia a lehető leghosszabb ideig töltsön fel vízzel – ezzel elegendő és folyamatos vízáramlást biztosítva a Níluson a folyó alsóbb szakaszán fekvő országok számára. Ez persze nem jelenti azt, hogy a folyó vízállásában nem lesznek változások. A problémát az jelenti, hogy Etiópiának az Egyiptomnak tett engedményei saját kárként jelentkeznek, minthogy a lassabb feltöltési időszak késést okoz a vízierőmű munkába állításában. Ennek a dinamikának köszönhetően tehát mindkét ország kompenzációt követelhet a másiktól akkor, ha tényleges vagy feltételezett kára származik a másik érdekének való megfelelés révén. Úgy tűnik, a Nílus vízének elosztását szavatolandó az érintett országok együttműködése és potenciális kompenzációs mechanizmusok kiépítése elkerülhetetlen. Mégis ezek az erőforrásokban szegény, gazdasági és társadalmi problémáktól sújtott országok a Gát kérdését érintő tárgyalások során súlyos nézeteltérésekbe keveredtek, így a mai napig nem sikerült dűlőre jutni a felmerült vízügyi kérdések szabályozását illetően – mindezt úgy, hogy a Gát átadását eredetileg 2017-re tervezték. Egyiptomnak és Szudánnak a Nílus felső szakaszán fekvő Etiópiától való függősége jól illusztrálja azt, hogy környezeti kérdések milyen komoly politikai és gazdasági függéssé alakulhatnak át. A környezeti kormányzás része a koppenhágai iskola által meghatározott biztonsági csomagnak, amely túlmutat az országhatárokon és az állami szuverenitás hagyományos határain. Még ha e feszült helyzet negatív hatásai egyértelműek is, a felmerülő problémákra pragmatikus megoldást csak békés és kölcsönösen előnyös (tárgyalásos) úton lehet elérni, e célból pedig a lehetséges forgatókönyveket fel kell tárni, és keresni kell a konfliktusmegoldás lehető legkedvezőbb módját.

A Nílus-folyó völgye

A Nílus a leghosszabb folyó a világon; a 6670 km hosszú folyó az afrikai térség területének egytizedéről gyűjti össze a vizet (területe csaknem 3.370.000 km²).³

A folyó éghajlati szempontból rendkívül változatos területeket érint: a Nílus völgye trópusi, szubtrópusi és sivatagi zónákat fog át, melyek erősen ki vannak téve az erdőirtásnak, a talajban zajló negatív folyamatoknak (szikesedés, aprózódás, mállás) és az általános hőmérséklet-emelkedésnek (a globális éghajlatváltozás és a szélsőséges az időjárási viszonyok miatt). A kedvezőtlen „külső körülmények” ismeretében még inkább problémás az a tény, hogy a világ egyik legnagyobb vízgyűjtő területén tizenegy ország osztozik.⁴ Ezek az országok nagyban eltérnek egymástól abban, hogy milyen mértékig hasznosítják a Nílus vizét, de általánosságban jellemző rájuk a népesség szélsőséges emelkedése,⁵ ezért a helyiek egyre komolyabb mértékben függenek a folyótól. A népesség növekedése azt jelenti, hogy egyre nő az élelmiszer-, víz- és energia iránti kereslet, úgy, hogy a folyó csak korlátozottan képes megfelelni ezeknek az igényeknek. Egy másik kedvezőtlen feltétel a régió „belső körülményeit” illetően az, hogy a Nílus-völgy tele van konfliktusövezetekkel, és általában is komoly mértékű politikai és társadalmi instabilitás jellemzi (részben a szűkös erőforrások és a növekvő szükségletek miatt).⁶ Ezek az erőforrás-harcok pedig sajnálatos módon hozzájárulnak az értékes erőforrások további pazarlásához, és összefüggésben állnak azokkal az ökológiai konfliktusokkal, melyek Afrika-szerte komoly nyomás alá helyezik a bioszférát.⁷

Egyiptom a Nílus vizének legnagyobb fogyasztója; vízellátásának 96%-a függ a folyótól. Az egyiptomi vízkészlet fennmaradó 4%-a felszín alatti vizekből származik, minimális vízellátást a Sínai-félsziget és a sivatagok is biztosítanak, és a kevés csapadék is nyújt némi vízforrást.⁸ A víz hasznosítása sokrétű: ivóvíz, háztartási fogyasztás (mosás, főzés, tisztítás), mezőgazdaság, horgászat, turizmus, szállítás és energia-termelés.

Etiópia folyói a Nílus vizének 85%-át adják (a Kék-Nílus és az Atbara folyók révén). Ez azonban csak egyik forrása a Nílusnak: az ettől délibb ág, a Fehér-Nílus vize Közép-Afrikából származik (részben a Viktória-tóból, részben pedig a Bahr Al-Ghazal mocsárvidékének vízforrásaiból Dél-Szudánban).⁹ Mire azonban Kartúmnál összefolyik az etiópiai Kék-Nílussal, vízhozama a párolgás következtében jelentősen lecsökken (a teljes vízhozam mintegy 15%-ára).

A vízgazdálkodás és a nemzetközi szabályozási környezet

Etiópia mint felvízi ország és a Nílus vízhozamának legfőbb forrásországa egy növekvő gazdasági és demográfiai hatalom, mely az utóbbi évtizedben kihívást intéz a Nílus-völgyében levő status quo ellen, mely a hagyományos part menti országok, Egyiptom és Szudán érdekeit sérti. Történelmileg ez a két ország élvezte azt a jogot, hogy a Nílus vizét szinte kizárólagosan használja, és ez a helyzet nagyban hozzájárult ahhoz, hogy politikai, gazdasági, társadalmi és kulturális szempontból Egyiptom és Szudán területén alakultak ki a legfejlettebb civilizációk. Jelenleg a Nagy Etiópai Reneszánsz Gát része annak a folyamatnak, amely a Nílus mindeddig háttérbe szorult, felvízi országait bekapcsolja a Nílus vízmegosztási rendszerébe. A változás mozgatórugója nemcsak a növekvő népesség, hanem a Nílus felső folyásánál fekvő országok technológiai fejlődése és tőkefelhalmozása is, amelyek immáron

lehetővé teszik, hogy ezek az országok is egyre intenzívebb és extenzívebb módon hasznosítsák a birtokukban lévő természeti erőforrásokat. A Nílusra vonatkozóan ez a változás azt jelenti, hogy egyre több vízre van szükség az öntözéshez, a közvetlen lakossági fogyasztáshoz és az energiatermeléshez. A szűkös erőforrások arra kényszerítik ezeket a gyorsan fejlődő nemzeti gazdaságokat, hogy határozott, olykor agresszív lépéseket tegyenek az eleve feszült helyzetből, illetve az intézményes kapcsolatok és a bizalomépítő mechanizmusok hiányából adódóan.

A nemzetközi szokásjog magában foglalja azt az elvet, miszerint a felvízi országoknak tilos a területükön áthaladó vizek lefolyását megakadályozni. Az Etiópia és a Brit Birodalom között 1902-ben kötött szerződés jogi nyelven is megfogalmazta ezt az elvet a Nílus vonatkozásában. A szerződés szerint Etiópia jogosult a Kék-Nílus vizét öntözésre hasznosítani mindaddig, amíg ez a tevékenység nem okoz „jelentős kárt” a többi Nílus-parti országnak (Szudán és Egyiptom).¹⁰

Az 1929-ben Egyiptom és a Nílus-parti, brit protektorátus alatt álló országok között jött létre egy szerződés, mely a Nílus vizének használatában Egyiptomnak kiemelt szerepet biztosít. Etiópia nem volt részese ennek a szerződésnek, amely telje-

▲ Kép 2. A NERG környezete és alapvető adatai.
Forrás: <https://mg.co.za>

sen érthető, mivel Etiópiának nem volt jelentős gazdasági és demográfiai súlya abban az időben, és mint független állam nem tartozott az afrikai brit protektorátusok közé. Ma viszont már – megváltozott körülmények között – az a tény, hogy Etiópia kimaradt e szerződésből, komoly következményekkel jár a nemzetközi kapcsolatokra vonatkozóan a Nílus három fő parti országa (Etiópia, Szudán és Egyiptom) közti viszonyokat tekintve.

1959-ben az immáron független Szudán és Egyiptom között egyezményben osztották fel a Nílus vízhozamát, így a felek Szudán részére évi 18,5 milliárd köbméter, Egyiptom számára pedig 55,5 milliárd köbméter víz lehetséges felhasználását irányozták elő (a vízmennyiséget az egyiptomi Asszuánnál mérve). Etiópia ebben a megállapodásban sem vett részt, így Egyiptom és Etiópia között jelenleg nem létezik a vízmegosztás helyzetét tisztázó nemzetközi szerződés.¹¹ További problémát jelent, hogy az Egyiptom és Szudán közti osztozkodás miatt Etiópia és a többi nyolc Nílus-parti ország számára tehát nem maradt releváns vízmennyiség, melyet a folyó felső szakaszainál maguk használhatnának fel. A gyakorlatban persze a két kedvezményezett ország nem tudja a felvízi országoknak megtiltani, hogy azok – eddig kisebb mértékben – hasznosítsák a rendelkezésükre álló víz egy részét.

2010-ben a Nílus-medence államai tárgyalásokat kezdtek az úgynevezett Nílus-medence Együttműködési Keretrendszer (Nile Basin Cooperative Framework) létrehozásáról. Az előkészítő folyamat során Egyiptom ragaszkodott a Nílusra vonatkozó „történelmi jogához”, valamint ahhoz, hogy pontosan meghatározott vízmennyiség révén biztosítsák Egyiptom vízellátását. Ezekre az elvekre az egyiptomiak úgy is hivatkoznak, mint a szokásjogból adódó használat. A többi résztvevő ezzel szemben a teljes medencére vonatkozóan próbált meg közös érdeket kialakítani, nem pedig országokra lebontva.¹²

Tekintettel arra, hogy az egész Kék-Nílus-völgyre vonatkozóan, az Egyiptom, Szudán és Etiópia közötti vízelosztás és -felhasználás terén nem létezik intézményes és jogi keret, az említett országok csak néhány általános útmutatásra támaszkodhatnak, melyek közül a helsinki egyezmény a több ország területét érintő tavakra és folyóvizekre vonatkozóan emelhető ki. Ennek negyedik cikkelye kimondja, hogy a nemzetközi folyóvizek racionálisan és arányosan használhatók az adott folyót a területükön bíró országok között. A tizedik cikkely tiltja a szándékos vízszennyezést. Kairó erre a cikkre utal, amikor elutasítja Etiópia arra vonatkozó jogát, hogy gátat építsen a Kék-Níluson. Azonban a negyedik cikk Etiópia érdekeit szolgálja, mivel Addisz-Abeba a rendelkezésére álló vizet az ország mérete és lakossága arányában kívánja hasznosítani. Mindezen törekvés teljesülése azonban kétségkívül kevesebb vizet hagy Szudán és Egyiptom számára.

A Gát jellemzői és Etiópia diplomáciai lépései

Etiópia 2011. április 2-án kezdte meg a NERG építését a Benishangul-Gumuz régióban, 40 km-re a szudáni határtól, valamint 750 km-re északnyugatra a fővárostól, Addisz-Abebatól.¹³ Az építkezés megkezdése előtt az etióp vezetés nem folytatott tárgyalásokat az alvízi országokkal. Mi több, Etiópia valószínűleg éppen azt a lehe-

tőséget használta ki 2011-ben, hogy az arab tavasz eredményeképpen Egyiptomban megdőlt a Mubarak-rendszer, és Egyiptom általános bizonytalanság elé nézett. A helyzet hasonlóan intenzív volt Szudánban is, ahol ezekben a hónapokban indult meg Dél-Szudán (Dzsuba) és Szudán (Kartúm) kettéválása. Meg kell azt is jegyezni, hogy Etiópia számára az ún. „határgát” felépítésének gondolata már a ’60-as években megfogalmazódott, ám annak megvalósítása mostanáig gazdasági és pénzügyi akadályokba ütközött.¹⁴

A Gáttal együtt Afrika legnagyobb vízierőműve is megépül, melynek költsége több mint ötmilliárd dollár (eredetileg 4,7 milliárd dollár költséget kalkuláltak).¹⁵ Hogy a turbinákat meghajtsák, a NERG víztározója 1874 km² nagyra nő majd, és teljes kapacitáson 640 méterrel a tengerszint felett helyezkedik majd el. Így a víztározó összesen 74 milliárd köbméter vizet fog tárolni.¹⁶ Teljesen kész állapotában a duz-

zasztógát 1780 m hosszú és 155 m magas lesz. A NERG – csakúgy, mint egyiptomi párja, az Asszuáni-gát – képes lesz a Kék-Nílus vízáramlásának mértékét szabályozni az alvízi országok számára – ez főleg Szudánnak lesz előnyös, minthogy az ország súlyos árvizeknek és vízszintingadozásnak van kitéve. Ez a folyamat előreláthatólag viszont a termékeny sár és a hordalék mennyiségét ugyancsak csökkenti Szudánban és Egyiptomban, amely a mezőgazdaságban fejt ki negatív hatását.

A Gátat a tervek szerint 2017-ben adták volna át, ám ez várhatóan 2023-ra csúszik. A Gát mögötti víztározó már egy év, három hónap feltöltési idő után használatba helyezhető, a turbinák ekkor már képesek lesznek a minimális kapacitáson működni.¹⁷ A teljes felöltéshez azonban évek szükségesek – erről viszont komoly viták folynak. A késés részben a projekt méretének tudható be, részben pedig a helyi építőipari cégek számlájára írható, amelyek nem rendelkeznek elegendő tapasztalattal ilyen méretű projektek irányításában. 2018-tól azonban a korábbi fő kivitelezőt (az etióp hadsereget) egy olasz cégre, a Salini Costruttori-ra cserélték. Mivel a projekt komoly nemzetközi vita tárgyát jelenti és bizonytalan politikai és földrajzi környezetben található, csak néhány nemzetközi cég vállalta azt a kockázatot, hogy támogatásáról biztosítsa az építkezést. A gyenge nemzetközi finanszírozás miatt tehát a Gát építéséhez szükséges tetemes összeget etióp kormányzati kötvényprogram révén gyűjtik össze, melyben az etiópai állampolgárok (illetve a diaszpóra tagjai) egyéni hozzájárulásukat adhatják az ország történetének legnagyobb közös projektjéhez.

2010-ben a Nílus-medence államai tárgyalásokat kezdtek az úgynevezett Nílus-medence Együttműködési Keretrendszer létrehozásáról. Az előkészítő folyamat során Egyiptom ragaszkodott a Nílusra vonatkozó „történelmi jogához”, valamint ahhoz, hogy pontosan meghatározott vízmennyiség révén biztosítsák Egyiptom vízellátását.

A Gát és a vízierőmű eredményeképpen a vízenergia-kapacitás a 6450 MW-ot fogja elérni (ezt eredetileg 6000 MW-re tervezték); ezt az erőműben tizenhat turbina termeli majd, mindegyik egyenként 375 MW áramot szolgáltatva. (Összehasonlításképpen, a Nagy Asszuáni-gát Egyiptomban 2100 MW áramot képes termelni.)¹⁸ Ez az összkapacitás a becslések szerint hatmillió háztartás számára elegendő áramot jelent majd. Jelenleg Etiópiában a villamosenergia-termelés teljes kapacitása 4000 MW, ami azt jelenti, hogy a lakosság 43%-a nem jut villamos energiához, és az egész országra jellemzők az időszakos áramkimaradások. A Gát teljes kapacitásából 2000 MW-ot exportálni terveznek; ez különösen fontos a projekt pénzügyi megtérülése szempontjából, és a közeljövőben lehetővé teszi, hogy Etiópia az áramért cserébe külföldi valutát szerezzen.

A projekt anyagi vonzatán túl az etióp vezetésnek fontos lépéseket kellett tennie a nemzetközi közösség és az alvízi országok felé annak érdekében, hogy azok elfogadják és jóváhagyják a Gát és az erőmű üzembe helyezésének technikai részleteit. Ennek érdekében Etiópia a Gátról mint afrikai fejlesztési projektről beszél; ennek a narratívának a központi üzenete, hogy a Gát megszünteti a szegénységet nemcsak Etiópiában, hanem a szomszédos országokban is (a villamosenergia-értékesítés révén). Etiópia azt állítja, hogy szándéka nem az, hogy ellenőrzést gyakoroljon az alvízi országok vízkészletei felett, hanem hogy gyakorolja azon jogát, hogy kihasználja a saját területén található természeti erőforrásokat.¹⁹

Mindemellett Etiópia gyakorta azt is kommunikálja, hogy a NERG miatt – a víztározó feltöltései időszakát leszámítva – végső soron nem csökken a víz mennyisége a Níluson.²⁰ Még akkor is, ha ez az állítás helytálló (bár minden bizonnyal jelentősebb lesz a párolgás a Gát mögötti tározó felületén, mint anélkül), a legfontosabb kérdés jelenleg nem a Nílus kapacitása a vízierőmű teljes üzembe helyezését követően, hanem az a folyamat, amely során az erőmű eddig eljut. A víztározó ugyanis hatalmas mennyiségű vizet fog visszatartani, és a kulcskérdés az, hogy ez a felöltési periódus milyen hosszú. Ezt pedig Etiópiának egyeztetnie kell az alvízi országokkal.²¹

Diplomáciai lépések Egyiptom részéről

Egyiptom már a kezdetektől a projekttel szemben foglalt állást, azonban az első nyilvános ellenvélemények a Gáttal kapcsolatosan csak 2013-tól jelentek meg, amikor a Gát építése Etiópiában már látványos fázisba lépett. Kezdetben az egyiptomi stratégia az volt, hogy Etiópiát kényszerítsék a Gát méretének csökkentésére. Eközben Etiópia időhúzásos taktikát folytatott. Ez azt jelentette, hogy amíg Egyiptom, Etiópia és a partnereik arról vitáztak, hogy milyen hatással lesz a Gát a környezetre és a Nílus vízhozamára, addig Addisz-Abeba az építkezés látványos haladásával kész helyzet elé akarta állítani a nemzetközi közösséget, így a későbbiekben már nem a NERG maga, hanem az általa „elhasznált” vízmennyiség kérdése került fókuszba. 2015 márciusára Egyiptomnak, Etiópiának és Szudánnak sikerült meghatároznia a tárgyalások alapjait (tíz elv),²² és ettől kezdve Egyiptom már nem magára az építkezés

létjogosultságára, hanem inkább a leendő gáthoz kapcsolódó technikai kérdésekre és a kivitelezés mikéntjére helyezi a hangsúlyt a tárgyalások során.

A politikai lehetőségek tekintetében Egyiptomnak végül is három lehetősége van:

1. a Gát lerombolása valamilyen katonai beavatkozás révén – ennek politikai és környezeti költsége hatalmas, mindenesetre 2013-ban az egyiptomi vezetés még ezt a lehetőséget fontolgatta.
2. a Gát építésének akadályozása (késleltetése) – ez egy közvetett lépés, mellyel Egyiptom például bizonytalanságot okozhat a nemzetközi befektetők számára és magát az építkezés körülményeit illetően Etiópiában, és így próbálja Addisz-Abebat nemzetközileg, az etióp kormányt pedig belpolitikailag elszigetelni. Ez azonban nem vezet tartós megoldáshoz.
3. a fentieknél jelenleg realisabb cél az, hogy Kairó arra kényszerítse Etiópiát, hogy a Gát mögötti víztározó a lehető legkisebb méretű legyen és azt a lehető leglassabban töltsék fel – mindeközben pedig lehetőség nyílhat arra, hogy egy közös, nilusi vízgazdálkodási keretrendszer létrehozásáról tárgyaljanak, mely szabályozza ezt, illetve az ehhez hasonló (jövőbeni) kérdéseket. A tárgyalások során előtérbe kell kerülnie a felek közti bizalomépítés politikájának, hogy vég eredményben mindkét fél győztesen kerüljön ki a tárgyalási szituációból (vagy legalábbis azok, akiknek csorbult az érdeke, kompenzációt kapjanak).

A valóságban Egyiptom tárgyalási pozíciója ebben a vitában meglehetősen gyenge: az ország számára a kérdés az egyik legnagyobb téttel bír, mégis rendkívül kevés eszköze van arra nézve, hogy Etiópia számításait keresztülhúzza. Egyiptom számára a több ezer éve tartó status quo, úgy tűnik, véget ér, és ebben a helyzetben csak rossz vagy még rosszabb lehetőségek állnak rendelkezésére.

A probléma lényege részben abban rejlik, hogy hiányoznak azok a jogi keretek, amelyek a NERG-projektrel kapcsolatos részletek meghatározásában vezérfonalként szolgálhatnának. Ebben a hiányos jogi környezetben tehát Egyiptom hiába utal állandóan a Nílus vízéhez kapcsolódó „történelmi jogára”, ezt a történelem folyamán Etiópia vagy annak bármilyen jogelődje soha nem szentesítette. Mivel nem létezik olyan nemzetközi szerződés, mely magában foglalja az összes Nílus-parti államot, az az egyiptomi kísérlet, hogy az etiópiai gátépítést mint jogi problémát tárja a nemzetközi közösség elé, nem célravezető, még akkor sem, ha az egyiptomi alkotmányban van arra vonatkozóan utalás, hogy a Nílushoz Egyiptom népének „joga van”.²³ Következésképpen, Egyiptom számára az elsődleges cél az Etiópiával folytatott vitában az, hogy a Gát kérdésének politikai aspektusát kell előtérbe helyezni (ellentétben Etiópia megközelítésével, amely a projektre mint kizárólag fejlesztési ügyre hivatkozik). Egyiptom számára az elsődleges érdek, hogy a vitát politikai síkon tartsa, a belföldi és külföldi kormányzati diskurzusban a Gát regionális veszélyeire hívja fel a figyelmet (az Arab Ligában, az Afrikai Unióban, az ENSZ-ben, az IGAD-ban), így próbálva meg delegitimálni a gátépítést, és ezzel együtt széles körű támogatást szerezni maga számára.

Jelenleg Egyiptom szövetséget épít az Öböl-országokkal és Izraellel, melyek stratégiai szempontból fontosak Etiópia biztonsága és gazdasága szempontjából. Ezenkívül a szudáni politikai változások is Egyiptom pozícióját javítják az Etiópiával folytatott stratégiai egyensúlyozásban, mivel a szudáni fordulatot Egyiptom és szövetségesei is támogatják (főleg Szaúd-Arábia és az Egyesült Arab Emírségek). Izrael azonban úgy tűnik, a Gát létjogosultsága mellett foglal állást, ami jelzi, hogy Egyiptom szövetségi körén belül a Gát kérdésében repedések mutathatók ki.

2019. július 25-én Abdel Fattah el-Szíszi egyiptomi elnök az etióp külügyminiszterrel való tárgyalásán kijelentette, hogy „Egyiptom és Etiópia számára fontos, hogy gyakorlati intézkedésekről egyezzenek meg, melyek révén a megállapodás elvei a két ország között nyilvánvalóvá válnak. A leendő megegyezésnek tekintettel kell lennie arra, hogy Egyiptom vízforrásai kiemelt jelentőségűek az egyiptomi nép és jövője számára csakúgy, mint az etióp nép fejlődési törekvései szempontjából. Mindezen elveknek a közös tisztelet és közös érdekek mentén kell eleget tenni, amely révén lehetővé válik a két ország erőforrásainak optimális kiaknázása a két nemzet és a jövő nemzedékek javára”.²⁴

Ez a nyilatkozat arra utal, hogy az egyiptomi kormány előnyben részesíti a tárgyalásokat. Mindazonáltal nyilvánvaló, hogy a tárgyalások során – legalábbis az egyiptomi kormány szemszögéből – Egyiptom vízbiztonsága nagyobb súllyal esik a latba, mint az etióp nép fejlesztési erőfeszítései. El-Szíszi elnök kijelentését úgy lehetne értelmezni, mint egy ajánlatot arra vonatkozóan, hogy Egyiptom Etiópiát befektetések révén kompenzálja a lehetséges jövedelem-kiesések miatt (a befektetéseket egyiptomi vállalatok és valószínűleg Egyiptom Öböl-menti szövetségesei fizetnék). A gyakorlatban ez azt is jelentheti, hogy valójában Egyiptom addig késlelteti a tárgyalások eredményességét, míg új politikai helyzet elő nem áll – akár helyi, regionális vagy globális szinten.

Egyiptomi diplomáciai források alapján kijelenthetjük, hogy az ország jelenlegi célja a tárgyalásokon az, hogy a Nílus-medence Együttműködési Keretrendszer részeként létrejött entebbei megállapodás (2010) – melyet Egyiptom és Szudán nem írt alá²⁵ – érvényre jutását megakadályozza, illetve nyomást helyezzen Etiópiára, mely az utóbbi időben gőzerővel dolgozik a Gát mihamarabbi befejezésén.²⁶ A tárgyalások tehát Egyiptom számára keretként szolgálnak ahhoz, hogy Kairó megfogalmazza maximális követeléseit, anélkül azonban, hogy közvetlenül kellene konfrontálnia Etiópiával. Ekképpen Egyiptom a tárgyalások fenntartásával az egyeztetések alól teljesen nem vonja ki magát.

A NERG-ről szóló legújabb tárgyalások során, úgy tűnik, Egyiptom célja az, hogy érdekeltté tegye a globális hatalmakat az egyiptomi álláspont képviseletében. A 2019. október 22–25. között zajlott orosz–afrikai kapcsolatokról szóló, Szocsiban megrendezett találkozón Putyin elnök az Etiópia és Egyiptom közötti közvetítés iránt érdeklődését fejezte ki.²⁷ Az utóbbi időben az Egyesült Államok is részt vett a tárgyalásokon azzal a céllal, hogy a legsürgetőbb kérdésekben segítse a megegyezést, és garantálja, hogy a megegyezéseket a felek tiszteletben tartják.²⁸ Ezen idealista szerepkörön túl azonban az amerikai érdekeket Oroszország és Kína növekvő egyip-

▲ Kép 3. Abij Ahmed és Abdel Fatah el-Sziszí Kairóban, 2018 júniusában.
Forrás: AFP

tomi jelenlétének ellensúlyozása is motiválja (geopolitikai ok). Gazdasági érdekek között említhetők a lehetséges befektetési lehetőségek Egyiptomban és Etiópiában (mind államközi, mind magán, mind pedig szervezeti alapon, az IMF és a Világbank által). Azt sem szabad elfelejteni, hogy az etióp lobbí a második legnagyobb afrikai lobbí az Egyesült Államokban, ezért Trump elnöknek nem lehet mellékes az sem, hogy nagyobb aktivitást mutasson az Afrika Szarvát illető politikai és gazdasági kérdésekben a 2020-as választási kampány részeként.

A NERG potenciális hatása Egyiptomra

Egyiptom számára a Gáttal kapcsolatosan a legkritikusabb kérdés, hogy a mögöttes elhelyezkedő víztározó feltöltése milyen hosszú időszak alatt megy végbe: ennek során ugyanis biztosra vehető, hogy a Nílus vízének szintje Egyiptomban is csökkenni fog. Ezt követően azonban a Gátnak akár pozitív hatásai is lehetnek, így például képes lesz a folyó áramlását szabályozni. Ez különösen fontos lehet Szudánban, de jóval kisebb szerephez jut majd Egyiptomban, ahol a Nílus vízhozamát az Asszuáni-gát már amúgy is szabályozza.

Becslések szerint a Gát mögötti víztározó feltöltésére legalább három év szükséges, számításba véve azt is, hogy Etiópiában az éves csapadékmennyiség 817 mm.²⁹ Mégis, ha ilyen rövid idő alatt teljesen feltöltenék a víztározót, az minden bizonnyal katasztrófális hatást gyakorolna Egyiptomra; így az ország érdeke, hogy ezt az időszakot – amennyire csak lehetséges – meghosszabbítsa.

Mulat szerint³⁰ a hat éves feltöltési időszak minimális hatást gyakorol Egyiptomban az Asszuáni-gát (a vízierőmű) működésére, valamint fenntartható környezetet biztosít az általános vízszükséglet (mezőgazdaság, háztartások) kielégítéséhez. Az etiópai feltöltés gyorsaságától függően Egyiptomnak az Asszuáni-gát mögötti Nasszer-tavat kell hasznosítania a kieső mennyiség pótlására. A gyakorlatban ez azt jelenti, hogy a NERG következtében kieső vízmennyiség közvetve az Asszuáni-gát vízierőművének a kapacitását is csökkentheti majd, ami az egyiptomi energiatermelés számára kedvezőtlen fejlemény. Becslések szerint az Asszuáni-gát vízienergia vesztesége elérheti akár a 20–30%-ot is.³¹ Az így kieső energiamennyiség azonban egyéb forrásból (például a felfutó hazai földgáztermelésből) pótolható lehet.

Shady Ibrahim, az Egyiptomi Tanulmányok Intézete (Egyptian Institute for Studies) elemzője azt állítja, hogy „a legnagyobb probléma és fenyegetés Egyiptom számára az, hogyha a megművelhető földek elsivatagosodnak. Becslések szerint ez a folyamat akár 2–4 millió hektár szántóföldet is érinthet úgy, hogy Egyiptom számára jelenleg 8–10 millió hektár művelhető terület áll a rendelkezésére. Ez jelentős hatással lesz az egyiptomi gazdaságra, különösen az élelmiszertermelésre és a mezőgazdasági munkavállalókra, és valószínűleg a vidéki-városi migráció, a munkanélküliségi ráta és az élelmiszerárak növekedését eredményezi”.³² A sivatagosodás megállításához – többek között – növekvő vízmennyiségekre lenne szüksége az egyiptomi mezőgazdaságnak. Más számítások szerint, a mezőgazdaság földterület Felső-Egyiptomban 29,47%-kal fog csökkenni, míg a deltavidéken pedig 23,03%-kal.³³ Dr. Muhammad Abdel Aty, az egyiptomi víz- és öntözésügyi miniszter úgy nyilatkozott, hogy az ország vízigényei elérték a rendelkezésre álló készletek 140%-át, ami azt jelenti, hogy minden egyiptomi állampolgár átlagosan csak 600 m³ vízhez jut hozzá, ami lényegesen kevesebb mint az ENSZ által egy főre ajánlott 1000 m³ víz.³⁴ Mindeközben az Egyiptomi Víz- és Öntözésügyi Minisztérium egyre gyakrabban ad számot a folyó vizének ciklikus változásán túlmutató csökkenéséről. Ez jelentős hatással van az ország vízigényeire, különösen pedig az ivóvíz-ellátásra.³⁵ Egyiptomnak tehát a NERG-projekt közeljövőben várható negatív hatásaitól függetlenül is szembe kell néznie az állandó vízhiány okozta problémákkal. Hamarosan pedig a NERG következtében a vízellátás csökkenése „több millió egyiptomi gazdát fenyeget, valamint az élelmiszer-ellátásban is súlyos problémákat okozhat az országban”.³⁶

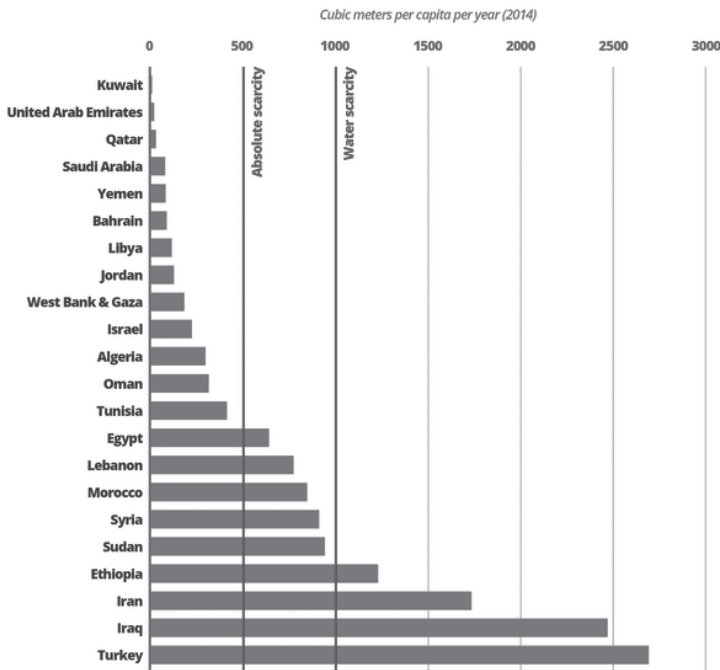
A Nagy Etiópai Reneszánsz Gát felépítése és üzembe helyezése alapvetően két politikai következményt hordozhat magában Egyiptomra nézve. Először is, várhatóan komoly belpolitikai következményekkel szembesül majd az ország, miután a társadalmi nyugtalanság megnő a vízhiány által sújtott vidéki térségekben (és itt lehetőség nyílik a radikális iszlám mozgalmak térnyerésére is). A Gát kérdésének megoldatlansága és a vízkészletek elégtelensége komoly veszélyt jelent el-Sziszí elnök legitimitására és hatalmára nézve.

Ezenfelül a migrációs mozgások várhatóan a jelenlegi tendenciát követve felerősödnek. A 2007–2017 időszakban a hivatalos becslések szerint 460 000 egyiptomi illegálisan vándorolt Európába, köztük 90 000 Olaszországba.³⁷ Az elvándorlás nő-

vekvő tendenciájának a megfékezésére a migrációs és a külföldi egyiptomiak ügyeiért felelős államtitkár tájékoztatási kampányt kezdeményezett 2018 júniusában az illegális kivándorlás veszélyeiről. Ennek során az egyiptomi tartományokat hangosbemondókkal felszerelt járművekkel járták végig, és figyelmeztették a lakosságot a csempészek és az illegális migráció jelentette veszélyekre.³⁸ A hivatalos erőfeszítések ellenére az Arab Barométer 2019-es migrációs jelentése megállapította, hogy a megkérdezett egyiptomiak 17%-a fontolgatja az Európába távozást.³⁹

Szudán helyzete⁴⁰

2011 óta Szudán pozíciója a közvetlen szomszédságában épülő gáttal kapcsolatban meglehetősen pragmatikusnak mondható, mivel Kartúmban az etióp kezdeményezésre úgy tekintenek, mint amely a szudáni gazdaság fejlődéséhez hozzájárul (az áramellátás révén), hasznosítható az árvizek szabályozásához, valamint általánosságban stabilizálja a Nílus vízállását mind víztöbblet, mind -hiány esetén. Mindez lökést adhat ahhoz, hogy Szudán a közeljövőben kihasználja hatalmas mezőgazdasági potenciálját, melyet a több évtizede tartó polgárháborúk, vallási és etnikai konfliktusok, valamint a gyenge állami intézményrendszer eddig nem tett lehetővé.⁴¹ Szudán Etiópiához közelebbi álláspontja mögött azonban politikai megfontolások

Source: FAO Aquastat 2014

▲ Kép 4. Vízhiány a MENA régióban.
 Forrás: <https://mena-forum.com>

is vannak: Kartúm stratégiai partnerségre törekszik feltörekvő keleti szomszédjával, már csak amiatt is, mivel Egyiptommal területi vitája van a Halá'ib háromszög kapcsán. A Gát támogatása azonban nem jelent teljes szakítást Egyiptommal: északi szomszédjával továbbra is összeköti az az érdek, mely az 1959-es szerződés értelmében Szudán számára – Egyiptom után – a Nílus vízének felhasználásában kiemelt pozíciót jelöl ki. Ugyanakkor Szudán a számára maximálisan felhasználható 18,5 milliárd köbméter vizet a valóságban nem használja ki, így a NERG mögötti víztározó feltöltése során keletkező vízveszteség a szudániak Nílus-menti tevékenységeit nem befolyásolják érdemben.

Ekképpen a 2019-es rezsimváltás idején Szudánban a NERG felépítésének politikai következményei sokkal kisebb hangsúlyt kapnak a szudáni belpolitikában, mint Egyiptomban. Abdel Mahmúd Abdel Halim, Szudán kairói nagykövete szerint „Szudán Egyiptom és Etiópia között helyezkedik el véleményével, és a két fél közti kiegyezést, illetve saját érdekeit szolgálja”. Arra vonatkozóan, hogy mi jellemzi a szudáni álláspontot Omár al-Basír elnök eltávolítása után (2019 áprilisától), Abdel Halim azt mondta: „Szudán vízügyi és stratégiai érdeke egy és ugyanaz, ez pedig nem változik a vezetés lecserelésével. És bár az ország [hivatalosan] nem közvetít Egyiptom és Etiópia között, azt az elvet egyértelműen vallja, hogy a folyónak nem a konfliktushoz, hanem az együttműködéshez kell utat mutatnia, és hogy a gátépítés legitim joga Etiópiának, de ezt természetesen nem teheti mások kárára”.⁴²

Vagyis Szudán álláspontja 2013-at követően nem változott a főbb vonalait tekintve: még mindig tárgyalásra nyitott, és a projektben a gazdasági és stratégiai előnyöket látja, melyek révén az együttműködés erősödhet Etiópiával. Azonban megfigyelhető egy olyan változás is a nyilatkozatokban, hogy a szudáni politikai tisztviselők az egyiptomi álláspontot egyre inkább beillesztik saját mondandóik közé. A szudáni nagykövet Kairóban gyakorlatilag az egyiptomi álláspontot visszhangozza, amikor úgy érvel, hogy az etióp fejlesztés nem okozhat kárt az egyiptomi vízellátásra nézve. Ez úgy hangzik, mintha Szudán támogatásáról biztosítaná az egyiptomi partnereit. Ez az új politikai vezetés egyiptomi támogatásának ismeretében nem meglepő.

Szudán álláspontja 2013-at követően nem változott a főbb vonalait tekintve: még mindig tárgyalásra nyitott, és a projektben a gazdasági és stratégiai előnyöket látja, melyek révén az együttműködés erősödhet Etiópiával. Azonban megfigyelhető egy olyan változás is a nyilatkozatokban, hogy a szudáni politikai tisztviselők az egyiptomi álláspontot egyre inkább beillesztik saját mondandóik közé.

Ezt a támogatási hajlamot fejezte ki a közelmúltban a szudáni rezsim erős embere, Mohamed Hamdan Dagalo, az Átmeneti Katonai Tanács alelnöke, aki az el-Szíszi elnökkel való találkozó során azt mondta: „nem fogjuk veszélybe sodorni Egyiptomnak a Nílus vizéből való részesedését; az egyeztetések Egyiptommal a Gát körüli válsághelyzet kapcsán folytatódik, és ez az ügy az egyik legfontosabb az elkövetkező időszakban”.⁴³ Nyilvánvaló, hogy a szudáni rezsim célja – ebben a jelenlegi, politikailag bizonytalan időben –, hogy erős támogatókra tegyen szert Egyiptom és az Öböl-országok képében, akik segíthetnek a jelenlegi katonai vezetésnek a politikai hatalom megtartásában. Emiatt lehetséges, hogy a szudáni vezetés nagyobb aktivitást mutat majd Egyiptom irányában, hogy közösen gyakoroljanak nyomást az etiópokra. Mindazonáltal van rá esély, hogy Szudán ezen ígérete, mivel a gyakorlatban komoly elköteleződést jelentene Kairó mellett, a valóságban nem fog megvalósulni, mivel az országnak nem érdeke, hogy nyíltan szembeforduljon Etiópiával. Etiópia szerepet játszik Szudán belső stabilitásának fenntartásában is, minthogy az etióp kormány a legfőbb közvetítő a Szabadság és Változás Erői szövetség (a tüntetéseket kirobbantó szudáni ellenzék) és az átmeneti katonai kormány között.

A legújabb fejlemények Szudánban (rendszerelváltás), azonban természetesen bonyolítják a helyzetet, mivel az etióp terv szerint NERG erőművének teljes kapacitása 6500 MW villamos energia lesz, amelyből 2000 MW-ot exportra szánnak ahhoz, hogy a projekt költségei megtérüljenek. Ezen többletenergia első számú felvevője a tervek szerint Szudán, de a jelenlegi politikai és társadalmi bizonytalanság közepette van esély arra, hogy az ország nem lesz képes megvásárolni ezt a mennyiséget, ha majd a vízierőmű üzembe áll.

▲ Kép 5. A NERG építése.

Forrás: <https://constructionreviewonline.com>

Szudán vízügyi és politikai stabilitása különösen fontos: az ország egyszerre migrációs kibocsátó, tranzitország és lakóhelyüket elhagyni kényszerült menekült milliónak otthona. 2015-ben a szudáni menekültök száma becslések szerint elérte az 1 890 861-et, és ezen emberek legfőbb úticélja mindaddig az Öböl-országok és a szomszédos afrikai országok voltak.⁴⁴ Több forrás alapján a Szudánban élő szíriai menekültök számát 100 000-re tehetjük.⁴⁵ A szíriaiak Szudán területét használják arra, hogy Európába menjenek, mivel Szudánban nincsenek számukra a beutazással kapcsolatos korlátozások. Ráadásul Szudán földrajzi elhelyezkedésénél fogva is „gyűjtőhelye” az Európa felé igyekvő embereknek, minthogy Eritreával, Etiópiával, Dél-Szudánnal, a Közép-afrikai Köztársasággal, Csáddal, Líbiával és Egyiptommal is határos. A szíriai kérdésen túl a szudáni menekültügyi helyzet meglehetősen drámai. A Nemzetközi Migrációs Szervezet (IOM) szerint „megközelítőleg 2,2 millió belső menekült, 695 000 menekült, 105 000 hazatelepülő élt Szudánban 2018-ban”.⁴⁶

Mindezek következtében a migrációs kihívás súlyosan érinti Szudánt. A vízbiztonságban bekövetkező negatív változások – még ha a kormány nem is foglalkozik olyan mértékben az üggyel, mint Egyiptom – potenciálisan a vidéki lakosságot érinthetik közvetlenül, ami viszont migrációs mozgásokat válthat ki. A 2019 májusában például a Szudán déli részén fekvő Kúsztibban, mely hónapokig vízhiányban szenvedett, tüntetések robbantak ki.⁴⁷ Az ENSZ-nek az arab világon belüli vízügyi kormányzásra vonatkozó jelentése szerint akárcsak máshol a világon, a szárazság a migráció komoly kiváltójaként jön számításba, mivel az emberek a mezőgazdaságon túli alternatív munkalehetőségek és jövedelemszerzés végett elhagyják otthonukat, és a városokba és külföldre áramlanak. Ezért elmondható, hogy az aszály és vízhiány – bár szűkebb értelemben ezek környezeti kérdésnek minősülnek – egyik legfontosabb politikai következménye a tömeges migráció.⁴⁸

Előremutató utak

Az egyiptomi vezetés számára szükséges felismerni azt, hogy a Nílus-medencében a hatalmi, gazdasági és demográfiai helyzet az évtizedekkel ezelőtti egyértelmű egyiptomi fölényhez képest megváltozott, egyiptomi szempontból negatív irányban. Ennek megértése és elfogadása újszerű gondolkodást kíván, ami együtt jár a korábbi külpolitikai elvek feladásával (például Egyiptom hagyományos „történelmi jogának” feladásával, melyet a Nílus vízének felhasználásához társít). A bezárkózás, a tárgyalásoktól való elzárkózás, a nemzetállami érdekekhez való görcsös ragaszkodás hosszú távú fenntartása ebben a környezetben kontraproduktív eredményhez vezet. Egy ilyen, Egyiptom számára komoly kihívásokat rejtő szituációban, minél előbb zajlik le ez a váltás az egyiptomi vezetők fejében, és kezdenek el egy új, kompromisszumkész szemléletet a gyakorlatba átültetni, az országnak annál több ideje lesz arra, hogy a NERG negatív hatásaira idejében felkészüljön.⁴⁹

Egyiptomi szempontból szükséges annak megértése, hogy Etiópiának szuverén joga, hogy használja a területén levő vízforrásokat, és így Kairónak a következő években arra kell koncentrálnia a tárgyalások során, hogy a víztározó feltöltése miatt bekövetkező „túlzott” etióp vízfelhasználásért valamiféle kompenzációt kap-

jon. Ugyanakkor a víz méltányos felhasználása és a kölcsönös bizalom megtartása érdekében az etióp kormánynak biztosítania kell arról az alvizi országokat, hogy a tározók feltöltésének folyamata ne veszélyeztesse az alapvető vízellátást a száraz időszakban.

Sem Szudán, sem pedig Egyiptom számára nincsenek eszközök ahhoz, hogy közvetlen kihívást intézzenek a Gát felépítése ellen. A tárgyalások szükségessége tehát nyilvánvaló, és az egyetlen járható utat jelenti. Szudán azonban kevésbé fajsúlyos szereplő most a vitában, minthogy az ország olyan belső politikai válságon megy keresztül, amelyben a kormány az irányításra és a hatalom konszolidációjára koncentrál. A vízellátás biztonságát szavatoló nagyszabású tervekre most tehát nem irányul kellő figyelem, bár a szárazság a következő években is fontos tényező marad abban, hogy szudániak tömegei döntenek az elvándorlás mellett. Egyiptom viszont, amely politikailag viszonylag stabilnak mondható, és komoly támogatókkal bír az Öböl-országok körében, megpróbál nyomást gyakorolni az etiópokra, hogy saját vízbiztonságát maximálisan figyelembe vevő megegyezés születessen az erről folyó tárgyalásokon. Egyiptomban a vízbiztonság kérdése abszolút prioritás, a jelenleginél is nagyobb mértékű vízhiánynak drámai következményei lehetnek a közel százmilliós országra nézve. Mint ahogy ez az esettanulmány is mutatja, a nemzetközi vízügyi vitákban az együttműködés jelentheti az egyetlen kevésbé költséges megoldást, amelyet a korlátozott vízkészletek elosztásának szükségessége kényszerít ki. Megnyugtató politikai megoldás híján viszont mind az érintett felek, mind a nemzetközösség felmérhetetlen társadalmi és politikai hatásokkal és költségekkel lesz kénytelen szembenézni. ☀

Végjegyzetek

- 1 Ez a hármas felosztás a Kék-Nílusra vonatkozik; a témából adódóan (etiópiai gátépítés) a Nílusnak ez a szakasza van az elemzés középpontjában, a Nílus másik, hosszabbik, de kisebb vízhozamú ágát, a Fehér-Nílust jelen tanulmány nem tárgyalja.
- 2 Bár 2011-ben Etiópia valóban egyoldalúan cselekedett, mivel előzetesen nem konzultált az érintett országokkal (Egyiptom és Szudán), a NERG megvalósítása valójában egy több évtizedes egyeztetési periódus szakaszhatárának tekinthető.
- 3 Neszmélyi György Iván (2014): A Nílus vízhozamának megosztása – regionális együttműködés vagy konfliktus? Tér és Társadalom, 28. évf., 1. 101.
- 4 Ezek pedig Burundi, Kongói Demokratikus Köztársaság, Egyiptom, Eritrea, Etiópia, Kenya, Ruanda, Dél-Szudán, Szudán, Tanzánia és Uganda. Újabbán Csád területének egy minimális részét is a Nílus vízgyűjtőterületének tartják.
- 5 Azok száma, akik közvetlenül a Nílus völgyében élnek, nagyjából 160 millióra tehető.
- 6 Neszmélyi György Iván (2014): A Nílus vízhozamának megosztása – regionális együttműködés vagy konfliktus? Tér és Társadalom, 28. évf., 1. 108.
- 7 Glied Viktor (2011): Vízkonfliktusok Afrikában: A Nílus megosztásának kérdései és a szudáni népszavazás. Sereg Szemle: a magyar honvédség összhaderőnemi parancsnokság folyóirata, IX 3-4. 208.
- 8 Walaa Y. El-Nasha and Ahmed H. Elyamany (2018), “Managing risks of the Grand Ethiopian Renaissance Dam on Egypt”. *Ain Shams Engineering Journal* 9: 2383.
- 9 Wossenu Abtew and Shimelis Behailu Dessu, *The Grand Ethiopian Renaissance Dam on the Blue Nile* (Springer, 2018), 1.

- 10 Abiy Chelkeba Worku, "What is next for Ethiopia and Egypt?" *Horn Affairs*, February 12, 2014, <https://hornaffairs.com/2014/02/12/next-ethiopia-egypt/> (Letöltés: 2019.12.30.).
- 11 Hornaffairs 2014
- 12 A közelmúlt Nílussal kapcsolatos államközi együttműködési formáiról részletesebben lásd: Neszmélyi György Iván (2014): A Nílus vízhozamának megosztása – regionális együttműködés vagy konfliktus? *Tér és Társadalom*, 28. évf., 1. 108–110. Mindezek érdemben nem befolyásolták a vízelosztás hagyományos rendszerét, bár kétséggkívül jól mutatják a felvízi államok azon törekvését, hogy a Nílus-medencére vonatkozóan kihívást intézzenek az eddig kedvezményezett államok ellen.
- 13 Walaa Y. El-Nasha and Ahmed H. Elyamany (2018): "Managing risks of the Grand Ethiopian Renaissance Dam on Egypt". *Ain Shams Engineering Journal* 9: 2383.
- 14 *The Grand Ethiopian Renaissance Dam and the Nile Basin. Implications for Transboundary Water Cooperation*, ed. Zeray Yihdego, Alistair Rieu-Clarke and Ana Elisa Cascão, (Routledge, 2019), 45.
- 15 Mwangi S. Kimenyi and John Mukum Mbaku, *Governing the Nile River Basin: The Search for a New Legal Regime* (Brookings Institution Press, 2015), 106.
- 16 Walaa Y. El-Nasha and Ahmed H. Elyamany, "Managing risks of the Grand Ethiopian Renaissance Dam on Egypt". *Ain Shams Engineering Journal* 9 (2018): 2383. This amount of water is the full one-year consumption of Egypt and Sudan. The reservoir is also supplemented by a so-called saddle-dam that is 5 km long and 245 m high. *The Grand Ethiopian Renaissance Dam and the Nile Basin. Implications for Transboundary Water Cooperation*, ed. Zeray Yihdego, Alistair Rieu-Clarke and Ana Elisa Cascão, (Routledge, 2019), 45.
- 17 "Ijtima' murtaqab bi'adis 'ababaan lihasm fatrat mil' watashghil sadi al-nahda". *Aljazeera*, shorturl.at/qrHKU
- 18 *The Grand Ethiopian Renaissance Dam and the Nile Basin. Implications for Transboundary Water Cooperation*, ed. Zeray Yihdego, Alistair Rieu-Clarke and Ana Elisa Cascão, (Routledge, 2019), 45.
- 19 "Talk Africa – The Grand Ethiopian Renaissance Dam". *CGTN Africa*, Nov 25, 2014, <https://www.youtube.com/watch?v=RD72UStS-yI&> (Letöltés: 2019.12.30.)
- 20 "The Grand Renaissance Dam. Why Egypt Will Go to War with Ethiopia". *BBC News*, Feb 28, 2018. <https://www.youtube.com/watch?v=mVdbiQC0Ick> (Letöltés: 2019.12.30.).
- 21 Wossenu Abtew and Shimelis Behailu Dessu, *The Grand Ethiopian Renaissance Dam on the Blue Nile* (Springer, 2018), 2.
- 22 "Ijtima' murtaqab bi'adis 'ababaan lihasm fatrat mil' watashghil sadi al-nahda," *Aljazeera*, shorturl.at/qrHKU
- 23 Abiy Chelkeba Worku, "What is next for Ethiopia and Egypt?" *Horn Affairs*, February 12, 2014, <https://hornaffairs.com/2014/02/12/next-ethiopia-egypt/> (Letöltés: 2019.12.30.).
- 24 "al-Sisi yatalaqa risala min ra'is wuzara' Ithyubia li-isti'naf mufawadat sadd al-Nahda," *Youm7*, <https://www.youm7.com/story/2019/7/25/السياسي-يقل-تل-تي-س-س-ي-س-ل-ال-اي-بوي-إ-ار-زو-س-سي-ي-ز-ن-م-ة-ل-اس-ر-ي-ق-ل-ت-ي-س-س-ي-س-ل-ال-اي-بوي-إ-ار-زو-س-سي-ي-ز-ن-م-ة-ل-اس-ر-ي-ق-ل-ت-ي-س-س-ي-س-ل-ال-اي-بوي-إ> (Letöltés: 2019.12.30.).
- 25 A megállapodás aláírói – mind felvízi országok a Kék- és a Fehér-Nílus mentén – megegyeztek abban, hogy a Nílusra vonatkozó történelmi egyezmények (1902, 1929, 1959) semmisnek minősülnek, és az új igényeknek megfelelően új kereteket alakítanak ki a Nílus vizének elosztására vonatkozóan.
- 26 "Ta'aththur mubahathat sadd al-Nahda... ittisalat misriyya li-'arqalat taf'il ittifaqiyyat 'Entibi". *Al-hadag*, https://www.alhadag.com/article.php?_l=48487 (Letöltés: 2019.12.30.). "aistinfar misriun limuajahat bad' mil' sadi al-nahda". *Al-Araby*, <https://www.alaraby.co.uk/politics/2019/4/29/السياسي-يقل-تل-تي-س-س-ي-س-ل-ال-اي-بوي-إ-ار-زو-س-سي-ي-ز-ن-م-ة-ل-اس-ر-ي-ق-ل-ت-ي-س-س-ي-س-ل-ال-اي-بوي-إ> (utolsó hozzáférés: 2019.12.30.).
- 27 "Sisi arrives in Sochi for Russia-Africa Summit". *Egypt Independent*, <https://www.egyptindependent.com/sisi-arrives-in-sochi-for-russia-africa-summit/> (Letöltés: 2019.12.30.).

- 28 “US mediation raises Egypt’s hopes of deal over Ethiopia’s Grand Renaissance dam”. *The National*, <https://www.thenational.ae/world/mena/us-mediation-raises-egypt-s-hopes-of-deal-over-ethiopia-s-grand-renaissance-dam-1.935703>
- 29 Walaa Y. El-Nasha and Ahmed H. Elyamany (2018): “Managing risks of the Grand Ethiopian Renaissance Dam on Egypt”. *Ain Shams Engineering Journal* 9: 2383.
- 30 Moges Mulat, “Assessment of the impact of the Grand Ethiopian Renaissance Dam on the performance of the high Aswan Dam,” *J Water Resource Protection* (2014); 6:583–98. Other estimates 17% loss of the irrigated lands in Egypt in case of a 6-year filling up period. According to calculations, each billion cubic meter water lost results in a loss of 200.000 hectares agricultural land equivalent of living for one million people. “Milyun ‘usrat misriat fi khatr.. sada al-nahda yuhdiduha”. *Aljazeera*, shorturl.at/ILUX3
- 31 *Implications of Bridging the Ethiopian Renaissance on Egypt*, Conference organized by Nile Basin Group, Cairo University (CU), 16 April 2013 Cairo.
- 32 Shady Ibrahim, “Ethiopian Renaissance Dam & Its implications on Egypt.” *Egyptian Institute of Studies*, <https://en.cipss-eg.org/ethiopian-renaissance-dam-its-implications-on-egypt/> (Letöltés: 2019.12.30.).
- 33 *Implications of Bridging the Ethiopian Renaissance on Egypt*, Conference organized by Nile Basin Group, Cairo University (CU), 16 April 2013 Cairo.
- 34 “Milyun ‘usrat misriat fi khatr.. sada al-nahda yuhdiduha,” *Aljazeera*, shorturl.at/ILUX3
- 35 “Tawaquq’at bi-inkhifad 9% min hissata miah al-Nil”. *Mada Masr*, <https://madamasr.com/ar/2019/07/28/feature/سابقا/قناة/ساي/س-28-دحل/القساي/س> (Letöltés: 2019.12.30.).
- 36 “8 a’wam ‘ala tadshin “sadd al-Nahda”. *Independent Arabia*, <https://www.independentarabia.com/node/18886/ساي/س-8-اوعا/8-ساي/س> (Letöltés: 2019.12.30.).
- 37 “al-Hukuma tuharib al-hijra ghayr al-shar‘iyya bi-sayyara tajub al-muhafazat”. *Tahrir News*, <https://www.tahrirnews.com/posts/897331> (Letöltés: 2019.12.30.).
- 38 Ibid.
- 39 Arab Barometer V Migration Report (2019), 7. <https://www.arabbarometer.org> (Letöltés: 2019.12.30.).
- 40 Ezen rész megírásában való közreműködéséért szeretnék köszönetet mondani Abdessamad Belhajnak.
- 41 Glied Viktor (2011): Vízkonfliktusok Afrikában: A Nílus megosztásának kérdései és a szudáni népszavazás. Sereg Szemle: a magyar honvédség összhaderőnemi parancsnokság folyóirata, IX 3-4. 210-211.
- 42 Ibid.
- 43 “Hmidti fi al-Qahira,” *Independent Arabia*, <https://www.independentarabia.com/node/44951/ساي/س-عده/ساي/س-عده/ساي/س> (Letöltés: 2019.12.30.).
- 44 Katrin Marchand, Julia Reinold and Raphael Dias e Silva, *Sudan: Migration Profile: Study on Migration Routes in the East and Horn of Africa* (Maastricht Graduate School of Governance, August 2017), 2. <https://www.merit.unu.edu/publications/uploads/1517475164.pdf> (Letöltés: 2019.12.30.).
- 45 “al-Suriyyun fi al-Sudan: tafasil ma‘ishiyya wa istithmariyya”. *Al-Nilín*, <https://www.alnilin.com/12915344.htm> (Letöltés: 2019.12.30.).
- 46 “Sudan 2018: Humanitarian Compendium”. *International Organization for Migration*, <https://humanitariancompendium.iom.int/appeals/sudan-2018> (Letöltés: 2019.12.30.).
- 47 “Azmat miah fi al-Khartum wa-l-aqalim tuthir ihtijajat sha‘biyya”. *Al-Araby*, <https://www.alaraby.co.uk/economy/2019/5/12/مهاجرات/ساي/س-مهاجرات/ساي/س> (Letöltés: 2019.12.30.).
- 48 Ibid. 84.
- 49 Nile Water Conflict: Who owns it? TRT World, Roundtable, YouTube, Nov 13, 2018, <https://www.youtube.com/watch?v=5uEXJL7UBYS&t=628s>

- Marchand, Katrin – Reinold, Julia – Dias e Silva, Raphael (2017): Sudan: Migration Profile: Study on Migration Routes in the East and Horn of Africa (Maastricht Graduate School of Governance) <https://www.merit.unu.edu/publications/uploads/1517475164.pdf> (Letöltés: 2019.12.30.)
- Mulat, Moges (2014): “Assessment of the impact of the Grand Ethiopian Renaissance Dam on the performance of the high Aswan Dam”. *J Water Resource Protection*; 6:583–98
- Neszvényi György Iván (2014): A Nílus vízhozamának megosztása – regionális együttműködés vagy konfliktus? *Tér és Társadalom*, 28. évf., 1.
- Ramadan, Negm – Smanny, Helmy (2013): Environmental Impacts of Great Ethiopian Renaissance Dam on the Egyptian Water Resources Management and Security, Conference Paper
- Tahrir News, “al-Hukuma tuharib al-hijra ghayr al-shar‘iyya bi-sayyara tajub al-muhafazat,” <https://www.tahrirnews.com/posts/897331> (Letöltés: 2019.12.30.)
- The National, “US mediation raises Egypt’s hopes of deal over Ethiopia’s Grand Renaissance dam,” <https://www.thenational.ae/world/mena/us-mediation-raises-egypt-s-hopes-of-deal-over-ethiopia-s-grand-renaissance-dam-1.935703>
- TRT World (2018): “Nile Water Conflict: Who owns it?” <https://www.youtube.com/watch?v=5uEXJL7UBYS&t=628s> (Letöltés: 2019.12.30.)
- UNDP Report (2014): “Hawkamat al-miyah fi al-mintaqa al-‘arabiyya,”
- Yihdego, Zeray – Rieu-Clarke, Alistair – Cascão, Ana Elisa (2019): *The Grand Ethiopian Renaissance Dam and the Nile Basin. Implications for Transboundary Water Cooperation* (Routledge)
- Youm7, “al-Sisi yatalaqa risala min ra’is wuzara’ Ithyubia li-isti’naf mufawadat sadd al-Nahda,” <https://www.youm7.com/story/2019/7/25/السياسي-يسري-قللت-ي-سيسي-للال-2019/7/25/> (Letöltés: 2019.12.30.)

A szerzőről

Ph.D., az Eötvös Loránd Tudományegyetem adjunktusa és a Közép-európai Egyetem arab nyelvtanára arab-angol-magyar fordító és tolmács

Kutatási területei közé a biztonsággal kapcsolatos kérdések tartoznak, úgy mint: migráció, társadalmi és gazdasági konfliktusok, környezeti kérdések, vízbiztonság; ezeket leginkább közel-keleti, kimondottan pedig egyiptomi, libanoni és szíriai fókusszal vizsgálja.

About the Author

Ph.D., lecturer of Arabic language at Eötvös Loránd University, Budapest and Central European University.

Arabic-English-Hungarian interpreter in Hungary

His main field of interest concerns security-related issues (migration, population dynamics, social and economic conflicts, environmental degradation, water security) in the Middle East, especially in Egypt, Lebanon and Syria in both historical and contemporary perspective.

@

rashedd@caesar.elte.hu

English Abstract

A barrier of peace: Egyptian and Sudanese perceptions of the Grand Ethiopian Renaissance Dam

Recent developments of the Grand Ethiopian Renaissance Dam aiming to utilize the River Nile's water for electricity production sparked serious debates in Africa. Under construction since 2011, the project has severe geopolitical consequences not only in its immediate neighbourhood but also in the downstream countries such as Sudan and Egypt that are almost exclusively reliant on the river's water for industrial, agricultural, and household purposes. Although the Nile is the longest river on Earth, its water is shared by tens of millions of users in a region characterized by water scarcity. Therefore, the Ethiopian dam, with its potentially negative consequences, is considered an existential threat for Egypt and contributes to the political tensions between the two distant countries.

This analysis aims to present the political choices behind this megaproject focusing on Egypt, Sudan, and Ethiopia and the impacts that different scenarios of water usage (how fast the reservoir behind the Dam is filled) may have on the downstream countries. In this sense, negotiations on the completion of the Dam and the hydroelectric power plant are crucial for Egypt's water resources. My analysis tries to shed light on the importance of this topic in the Egyptian political discourse and show the changes in the political leeway of Egyptian leadership since 2011. As the case provides yet another illustration of interconnected environmental issues, my research also highlights the political and economic dilemmas embedded in similar situations.